

Szentpéteri József

MTA Társadalomtudományi Főosztály

szj@ehumana.hu

AZ ENCIKLOPÉDIA HUMANA EGYESÜLET MINT E-TANESZKÖZFEJLESZTŐ MŰHELY

Az 1994-ben pedagógusokból és számítástechnikus szakemberekből alakult civil (1998-tól: közhasznú) szervezet, az *Enciklopédia Humana Egyesület* interaktív multimédia-taneshközök fejlesztésére szakosodott.

Az egyesület kezdettől fogva virtuális intézményként működik: az alapító tagokon kívül főleg külső alkotótársakat kér fel, munkájukat megszervezi, a számítástechnikai fejlesztést irányítja, illetve végzi. A szakanyagok írói a Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi kutatóhálózatában dolgozó munkatársak, valamint egyetemi-főiskolai-középiskolai oktatók. A sorozat létrehozásában szerepet vállalt kutatók, pedagógusok és a munkájuk szakmai bírálatát végző lektorok, illetve a multimédia-fejlesztésben résztvevő szakemberek száma meghaladja a másfélszáz főt.

Alkotásaink közül legjelentősebb a kilencrészes *Encyclopaedia Humana Hungarica* művelődéstörténeti CD-ROM-sorozat. Immár egy évtizede, hogy felvetődött egy olyan taneshköz gondolata, melynek segítségével összhangba hozhatók azok a humán tantárgyak, melyek oktatása során különböző időszakban kerülnek terítésre az egyébként egymásra épülő korszakok. Olyan eszközt akartunk a pedagógusok kezébe adni, amelynek segítségével átléphetők az egyes tantárgyi határvonalak, ugyanakkor az önállóságukat sem veszélyeztetjük. Eredetileg a középiskolai korosztály számára fejlesztettük interaktív taneshközeinket, majd a visszajelzések arról tanúskodtak, hogy az általános iskola felső tagozatos osztályaitól kezdve a felsőoktatás különféle intézményeiben is szívesen használják mint a törzsanyagot kiegészítő segédeszközt.

Elsőként a magyar történelem, a nyelv és irodalom témaköreit vettük számba, hogy önállóan, majd egymás összefüggéseire rámutatva is be lehessen mutatni őket. Ezt követően a művelődéstörténet egyéb területeire is kiterjesztettük az anyaggyűjtést: a fő témakörök számát a mitológiai hetes számnak megfelelően állapítottuk meg, amelyet aztán az altémák számtalan irányban gazdagítottak: 1) *történelem* (köztörténet, majd társadalmi viszonyok), 2) *nyelvtörténet*, 3) *irodalomtörténet*, 4) *művészetek* (ide tartozik a művészettörténet, zene- és tánc-történet, később a színház- és filmtörténet), 5) *hitvilág*, majd *egyház-történet*, 6) *történeti földrajz* (később *táj és nép* címen természeti földrajz, etnikumok, település- és lakóhely-történet, kormányzat/közigazgatás), 7) *életmód* (ahová többek között a gazdaság-gazdálkodás, a mindennapi élet s az ünnepek, az oktatás- és tudománytörténet bemutatása került).

Törekvéscink valóra váltak: mindenki arra a célra használja a CD-ROM-sorozatot, amire a tanulás-tanítás során éppen szüksége van. A kérdéskört nagy vonalakban átfogó főszöveg enciklopédikus jellegű, melyet a részletekhez vezető kislexikon egészít ki; mellettük sokszáz illusztrációt tartalmazó képtár, a kor dal-

lamvilágát megidéző zenetár, az írott forrásokat csokorba gyűjtő szöveggyűjtemény és aprólékos időrend segít eligazodni a vizsgált korszak kérdéseiben. A tantárgyak közötti kapcsolatot a tematikus korszakbeosztás és a főszöveget át- meg átszövő lexikoncímszavak teremtik meg. A további tájékozódást segíti elő a szak- és ismeretterjesztő irodalomból bőséges válogatás.

A CD-ROM-ok arculatát a számítógép képernyőjén megjelenő háttérképek, illetve a kezelőfelületen elhelyezett segédikonok határozzák meg. A háttérkép legtöbbször a Kárpát-medencét a nagyvilággal összekötő Dunát ábrázolja, jelképezve a keletről bevándorolt, majd életmódváltozással letelepedett magyarság meg nem szűnő külhoni kapcsolatait. A taneszköz moduláris felépítésének köszönhetően az egyes fejezetek és az egyes képernyőkre vonatkozó információkat, hanglámondást, háttérzenét nyújtó segédletek mindenünnen könnyen elérhetők. Az elemek közti navigáció egyszerűen megtanulható, a megtett lépések visszafelé ismételhetők. A lexikoncímszavak és a képek abc-rendben külön megtekinthetők, az illusztrációkból tetszőleges összetételű galéria készíthető. A sorozat a negyedik lemeznél nyerte el végleges arculatát, amelyet a továbbiakban megőriztünk. Az ötödik részig három nyelven megjelenő kiadvány angol és német nyelvű folytatására remélhetőleg lehetőség nyílik majd a jövőben.

A CD-ROM-ok használatához *ajánlott konfiguráció*: Pentium 166-os számítógép, 32 MB RAM, 800×600-as felbontás mellett 65 000 szín, Windows-kompatibilis hangkártya, nyolcszoros sebességű meghajtó, Windows'95 vagy magasabb verziószámú program.

Az egyesület már a sorozat befejezése előtt együttműködési lehetőséget keresett különféle közművelődési intézményekkel: így született a váci Tragor Ignác Múzeummal közös kiadásban az eredetileg az 1880-as években megjelent Karcsú Antal Arzén *Vác város története* című kilenc kötetes műve alapján készített CD-ROM-változat, első helytörténeti kiadványunk.

Az MTA Zenetudományi Intézetével közös taneszköz Tari Lujza: *A szabadságharc népzenei emlékei* című CD-ROM.

A magyar könyvkiadásban először volt alapja CD-ROM-on megjelent munka „hagyományos” könyvsorozatnak: az egyesület és a Kossuth Kiadó közös alkotása a *Magyar Kódex* három év alatt megjelent hat vaskos kötete.

Legfrissebb kiadványunk címe egy korabeli oklevélből vett idézet: „Hogy arany és ezüst bőven legyen...” (Középkori ércbányászat a Kárpát-medencében). A négy nyelvű (magyar, szlovák, angol, német) CD-ROM főbb témakörei: bányakincsek, nemes- és színesérc, a bányaművelés története, a bányagépesítés fejlődése, gazdaságtörténet, város és társadalom.

Terveink között szerepel az immár egy évtizedes gyűjtőmunka során létrejött *művelődéstörténeti adatbázis egy-egy szegmensének internetes (távoktatási célú) felhasználása*, illetve a teljes tananyag egyetlen adathordozón (DVD-n) való – egy-egy keretrendszerrel és az előzőkhöz képest új keresési lehetőségekkel ellátott – megjelentetése.

Legújabb taneszközünk a *Magyarország képes időrendje* címet viseli. Az internetes kiadvány a kezdetektől napjainkig, a IV. évezred elejétől a második évezred végéig tekinti át történelmünk kiemelkedő eseményeit. Az időrendi leírásokat az

anyagi és szellemi kultúra emlékei, képzőművészeti alkotások illusztrálják, melyek nagyítható nézőképként jelennek meg. Az idő-kép mátrix lehetővé teszi, hogy egy adott évszámhoz, időszakhoz minden odacsatolt illusztrációra utalni lehessen. Minden képről, képcsoportról mindazon időrendi adatra vissza lehet lépni, amely valamely szempontból kapcsolatba hozható vele. Tezauruszcímszavak segítségével lehetőség van meghatározott témakörű galériák megtekintésére is (www.kepido.hu).

Hazai és nemzetközi szerepléseink során részt vettünk a kétévente megrendezett budapesti Hungarodidact kiállításon és konferencián, majd ennek köszönhetően két ízben a bázeli Worlddidac taneszköz-világkiállításon. Egyesületünk több olyan művet alkotott a digitális kultúra területén, melyeket elismerésben részesítettek mind a pedagógusok (kilenc *Hundidac Arany Díj* 1997, 1999, 2001), mind a számítástechnikusok (*eFestival 2001. II. helyezés + különdíj*). Talán még ennél is fontosabb számunkra, hogy a hungarológia művelői szerte a világon milyen figyelemmel és elismeréssel kezelik tevékenységünket, melyről 2001 augusztusában az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson is meggyőződhattunk a finnországi Jyväskyläben.

A felhasználó iskolák sokszínű visszajelzései a CD-ROM-ban rejlő gazdag lehetőségeket mutatják. Természetesen különbség van az intézmények felszereltsége között, s ez meghatározza, hogy ez az eszköz milyen szerepet tölthet be az oktatási folyamatban.

A CD-ROM egyéni feladatok (pl. kiselőadás), házi feladatok elvégzésére, kiscsoportos foglalkozásokra ad módot, ha egyetlen gép elé (pl. könyvtárban) tudjuk leültetni a tanulót, de ha számítógépteremmel vagy kivetítővel rendelkezik az iskola, esetleg egy nagyobb tv-készülékkel kötik össze a számítógépet, akkor teljes osztályt megmozgató órát is rá lehet építeni. A lemezenként átlag 1000–1200 kép a leválogatási lehetőséggel segítséget nyújt a tanár felkészüléséhez, amellyel illusztrálhatjuk a kor mindennapi életét; de különböző szempontú elemzésekre, az ábrázolások összehasonlítására, a kép mint szöveg olvasásának megtanításánál is hasznos segédlet. A kort idéző mintegy 40–50 zenei anyag hangulatteremtő lehet az óra során, de zenei kultúránkról is számos információt nyújt. A kinyomtatható szöveggyűjteményben a történeti források száma egyre emelkedik, ahogy felfelé haladunk az időben (eléri a 140–200 tételt). A történeti források elmélyült elemzése időigényes feladat, ezért nem csoda, ha az egyik számítástechnikailag jól felszerelt iskola szerverén találják meg a tanulók az erre vonatkozó feladatot, s ugyanoda kell küldeniük az írásbeli megoldásokat. Kedvelt elfoglaltság az egy időben történetek összegyűjtése (a kortárs személyiségek, események, műalkotások, írott források és épített környezet emlékeinek csoportosítása). Retorikaórán szövegelemzéshez, a szöveghangsúlyok tanulmányozásához szolgál mintavételül a lemez. Különösen öröndetes, hogy az egyháztörténeti hiányosságok pótlásához kutatóink hozzá tudtak járulni árnyalt elemzéseikkel. Ne feledjük, a háromnyelvű részek lehetőséget adnak az angol és német nyelven való tájékozódásra is. Minden egyes rész tág teret enged egy-egy műveltségterület önálló kutatásában való elmélyüléshez, de a magyar kultúra egységének hangsúlyozásához is.

A *Haza és haladás* és *A szabadságharc népzenei emlékei* című CD-ROM hasznosan alkalmazható iskolai ünnepélyekhez: a képek, a zene, a korabeli szövegek felidézik a kort, a forgatókönyv elkészítéséhez segítséget nyújt a főszöveg. Az ün-

nepély résztvevői alkotótársai lehetnek a szervező tanárnak, a felkészülés során a szereplők kutatómunkát végezhetnek.

Didaktikailag érdekes végleletet tükröznek a különböző iskolatípusokból érkezett visszajelzések: az általános iskola 5. osztályának történelem tárgyához az *Emese álma* alapján készített egy veszprémi tanárjelölt módszertani témájú szakdolgozatot; egy szegedi középiskolás csapat ugyaninnen vette az országos honlapkészítő versenyre készített pályázatuk illusztrálásához a képeket; a *Vazul-ág* szolgált a Sulinet-programban készült Árpád-kori történelem internetes feldolgozásának alapjául; a Pázmány Péter Katolikus Egyetem csökkentlító hallgatója a színész által felmondott szövegek memorizálásával készült a szigorlatára; de a hírek szerint haszonnal forgatják a CD-ROM „lapjait” a siketek és nagyothallók intézetében: a multimédia egyes elemei a példák szerint nemcsak összességükben hatnak, hanem részekre bontva is hasznosulnak.

Ma már nem lehet kétségbe vonni, hogy a multimédia változatos eszköztár, az oktatás szerves része lett (mint módszer és eszköz), illetve az lesz a jövőben is. De hangsúlyozni kell: maga a multimédia nem az oktatás célja. A bonyolult összekapcsolódások ellenére jól elkülöníthető a tananyag, az oktatás eszköze és módszertana, valamint a cél: a felhalmozott tudás elsajátíttatása, a tanulás örömeinek felfedeztetése. Az ezt elősegítő módszerek változtak ugyan az idők során, egy valami azonban állandónak mondható: a pedagógusok mindig arra törekedtek, hogy a saját nyelvükön szólítsák meg a hallgatókat (korosztálytól függetlenül: gyerekeket, felnőtteket egyaránt).

A multimédia egyfajta eszköz: az új technikai vívmányok segítségével sajátos megszólítása az újonnan felnövekvő generációnak: az oktatás azzal az eszközzel fordul felénk, amit a hétköznapi világukban talán már sokkal jobban kezelnek, mint maguk a tanárok. A fiatalok számára a multimédia használata ma már megszokott, mindennapi jelenség. Nekünk tanároknak és a fejlesztőknek éppen ezért közös felelősségünk, hogy milyen eszközt, milyen ismereteket adunk a diákok kezébe.

A multimédia-alkalmazás módszertana az oktatásban az elkövetkező években kristályosodik ki. Rendkívül gyorsan fejlődő területről van szó, melyet technikailag követni is nagy erőfeszítést kíván, de még nagyobb feladat szemléletünket megváltoztatni. Ez ma már megkerülhetetlen.

Az Enciklopédia Humana Egyesület multimédia-kiadványai:

CD-ROM-ok:

Emese álma. A magyar őstörténet és az államszervezés kora (a kezdetektől 1038-ig) Encyclopaedia Humana Hungarica 01, Budapest, 1995.

Emese Saga. Hungarian Prehistory from the Beginnings to King St. Stephen (+1038)

Emese Sage. Von der ungarischen Vorgeschichte bis zur Zeit König Stephans des Heiligen (+1038) Encyclopaedia Humana Hungarica 01, Budapest, 1996.

A Vazul-ág. Árpád-házi királyok Szent István után (1038–1301)

The Vazul-line. Kings of the Árpád Dynasty after St. Stephen (1038–1301)

Die Vazul-Linie. Die Arpadenkönige nach Stephan dem Heiligen (1038–1301) Encyclopaedia Humana Hungarica 02, Budapest, 1997.

Lovagkirályok. Az Anjou- és Zsigmond-kor Magyarországon (1301–1437)

Knight Kings. The Anjou and Sigismund Age in Hungary (1301–1437)

Ritterkönige. Das Anjou- und Sigismundzeitalter in Ungarn (1301–1437) Encyclopaedia Humana Hungarica 03, Budapest, 1997.

Pannon reneszánsz. A Hunyadiak és a Jagelló-kor (1437–1526)

Pannonian Renaissance. The Hunyadis and the Jagello Age (1437–1526)

Pannonische Renaissance. Die Hunyadis und die Zeit der Jagiellonen (1437–1526) Encyclopaedia Humana Hungarica 04, Budapest, 1998.

Kereszt és félhold. A török kor Magyarországon (1526–1699)

Cross and Crescent. The Turkish Age in Hungary (1526–1699)

Kreuz und Halbmond. Die Türkenzeit in Ungarn (1526–1699) Encyclopaedia Humana Hungarica 05, Budapest, 1999.

Kétfejű sas. A Habsburg-uralom Magyarországon (1699–1790) Encyclopaedia Humana Hungarica 06H, Budapest, 2000.

Haza és haladás. A reformkortól a kiegyezésig (1790–1867) Encyclopaedia Humana Hungarica 07H, Budapest, 2000.

Kettős kötődés: Az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918) Encyclopaedia Humana Hungarica 08H, Budapest, 2001.

A Dunánál: Magyarok a 20. században (1918–2000) Encyclopaedia Humana Hungarica 09H, Budapest, 2001.

Pannonia: Egy római provincia története és kultúrája. A Kossuth Kiadóval közös kiadás. Budapest, 1998.

Vác története: A váci Tragor Ignác Múzeummal közös kiadás. Budapest–Vác, 2000.

Tari Lujza: A szabadságharc népzenei emlékei. Az MTA Zenetudományi Intézetével közös kiadás. Budapest, 2000.

„Hogy arany és ezüst bőven legyen...” Középkori ércbányászat a Kárpát-medencében

„As for having gold and silver in sufficient amount...” Medieval ore-mining in the Carpathian basin

„Nech je zlata a striebra hojne...” Ťažba rudy v stredoveku v Karpatskej kotline

„Damit genügend Gold und Silber da ist...” Erzbergbau des Mittelalters im Karpatenbecken. A Központi Bányászati Múzeum megbízásából fejlesztve, Sopron, 2002.

Internetes fejlesztés:

Házi feladatok az Árpád-kori történelem tanításához I.-II. SULINET-program, Budapest, 1998. (www.ehumana.hu)

Magyarország képes időrendje. Budapest, 2002. (www.kepido.hu)